

СТОРІНКА РЕЦЕНЗЕНТА

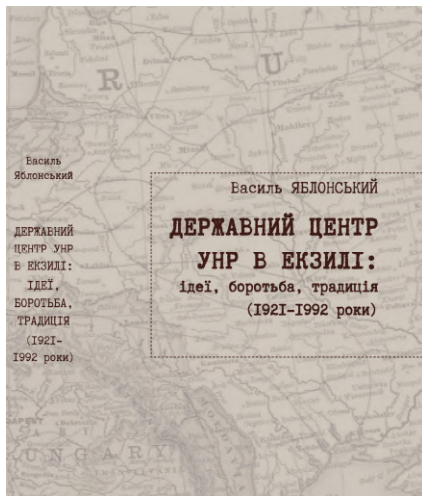
УДК 94 (477) «1921-1992»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2020.3.41>

Юрій Шаповал*

ЗБЕРІГАЧІ ДЕРЖАВНОЇ ТРАДИЦІЇ

Рецензія на видання: Яблонський В.М. Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921-1992 роки). Київ: КНТ, 2020. 648 с.

Коли у 1992 році 1-й Президент незалежної України Леонід Кравчук отримав владні регалії від Державного центру Української Народної Республіки в еміграції, мало хто зрозумів, що власне сталося. Воно й не дивно. У тодішньому українському істеблшменті домінували вчорашні партійно-державні номенклатурники, пострадянська свідомість яких за інерцією продовжувала сприймати українську діаспорну амальгаму, як «націоналістичний» моноліт. А широке українське суспільство (включно з націонал-демократами) просто не знало історію тих, хто, викинутий за межі України більшовицьким режимом, плекав і зберігав державницьку традицію.

Саме цій історії і присвятив свою нову монографію відомий і авторитетний дослідник Василь Яблонський. Він зосередив увагу на постанні й функціонуванні Державного центру УНР. Під останнім розуміють сукупність законодавчих і виконавчих українських органів влади. Вони внаслідок комунізації України та створення Української Соціалістичної Радянської Республіки перебували спочатку частково (кінець 1919 року), а з кінця 1920 року цілком – поза межами УНР, на території Польщі. Державні установи діяли у Тарнові, Ченстохові, Варшаві, а потім у Парижі, Ваймарі, Кісінгені, Мюнхені, Філадельфії. Так було, допоки десята Надзвичайна сесія УНРади визнала правонаступником Державного центру УНР в екзилі державу Україна й ухвалила рішення про передачу повноважень та атрибутів державної влади новообраному Президентові України. Як вже було зазначено, так і сталося у серпні 1992 року.

* Шаповал Юрій Іванович – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України (Київ, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2883-6403>; e-mail: shapoblu@gmail.com

Отже, 72 роки діяльності Державного центру УНР в екзилі є у фокусі уваги Василя Яблонського. Він підкреслює: «Люди, які були змушені стати політичними емігрантами, зуміли створити феномен держави у вигнанні попри цькування і терор більшовицьких спецслужб, протидію учорашніх союзників, інколи невелику прихильність влади країн перебування тощо... Вони зберігали інституційну пам'ять (державні інституції – президент, парламент, уряд, армія, суд), історичну пам'ять (дослідницькі установи, центри із великим науковим доробком), зберігали народні традиції, власну церкву, просували свою ідеологію через еміграційні українські та закордонні медіа, міжнародні заходи й інші дискусійні майданчики. Без здобутків Державного центру УНР в екзилі важко було б уявити процеси осмислення власної історії та розуміння напрямів руху сучасного українського суспільства» (стор. 20).

Незаперечним здобутком автора є те, що створюючи цілісну історію створення й функціонування Державного центру УНР, він уникає ідеологічної емпатії чи – навпаки – ресентименту. Нове монографічне дослідження позбавлене детермінованих політичною приналежністю оцінок, однобічності і симплістики. Крім цього, Василь Яблонський прагнув максимально використати здобутки своїх попередників. Йдеться про вже наявні публікації, в яких тією чи іншою мірою висвітлюються окремі і важливі аспекти діяльності Державного центру УНР.

Це необхідно підкреслити, оскільки автор рецензованої праці майже двадцять років віддав власним пошукам і копіткій роботі в архівах. Однак показуючи глибоке знання і розуміння вже надрукованого, він робить важливий крок у розширенні джерельної бази для подальших досліджень.

Василем Яблонським ретельно опрацьовані і, як видається, кваліфіковано інтерпретовані документи Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України (ЦДАВО України) у фонді 5235 «Уряд Української Народної Республіки в екзилі» (а фонд цей нараховує 2198 справ з 1920 по 1991 роки). Цінні документи було виявлено автором у Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України відкрив доступ документальних матеріалів про діяльність Державного центру УНР у 1920-30 роках. Вони також були опрацьовані, як і документи з Поточного архіву ОУН в Києві. Тут, зокрема, знаходяться матеріали екзильного уряду УНР, УНРади, Фондації імені Олега Ольжича. Автор книги також працював з фондом мікрофільмів Товариства імені Тараса Шевченка Бібліотеки народової у Варшаві, фондом 380 «Інтернована українська армія» Центрального військового архіву у Варшаві та з матеріалами варшавського Архіву актів нових. Періодичні видання української діаспори опрацьовувалися автором у Відділі україністики Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, у Бібліотеці імені Олега Ольжича в Києві та в інших книгозбірнях. Нарешті, авторові довелося попрацювати у Бібліотеці імені Симона Петлюри у Парижі, де зберігаються унікальні архівні матеріали і колекція необхідних для глибшого розуміння досліджуваної проблеми книжкових видань.

Політико-правові засади становлення та діяльності ДЦ УНР в екзилі, функціонування вищих органів влади Української Народної Республіки у 1921-1945 роках, реорганізація Державного центру у 1945-1948 роках, робота УНРади у 1948-1991 роках – все це знайшло висвітлення у монографії. У ній переконливо доведено, що маючи у різні пері-

оди специфіку та відповідні акценти, проходячи крізь притаманну політиці боротьбу не лише ідей, а й конкретних людей, Державний центр УНР тим не менш ніколи не зраджував свого ключового завдання – збереження державницьких традицій, відновлення української державності. «Саме тому, наголошує автор, – політико-історичний феномен ДЦ УНР став чи не найпереконливішим аргументом на користь тези про те, що у серпні 1991 року було не *проголошено* незалежність України, а було фактично *відновлено* цю незалежність, попри те, що у документах 1991 р. про це так і не було сказано» (стор. 569-570).

Всім своїм змістом рецензоване дослідження засвідчує, що важливий урок діяльності Державного центру УНР полягає у його перманентних спробах консолідувати наявні в діаспорі українські політичні сили. Як відомо, в усі часи питання консолідації, єдності, спільних дій грало в Україні особливу, можна сказати екзистенційну роль. Діячі Державного центру, як показано у монографії, це добре розуміли і прагнули виносити уроки з минулого. Через різні причини це вдавалося не завжди, але найголовнішою є сама наявність і спроби реалізації такого прагнення.

Василію Яблонському вдалося виразно окреслити ще одну особливість: для діячів Державного центру УНР у всі періоди його існування вкрай важливо було доносити правдиву інформацію про постання, існування, причини поразки та перспективи відродження незалежної Української держави. Це руйнувало міфи, що їх стосовно України створювали країни, що сповідували так звану реальну політику (від німецького Realpolitik), коли практичні міркування відсувають на другий план ідеологічні та моральні імперативи. Нарешті Державний центр УНР ніколи не відмовлявся від підтримки і співпраці з тими силами всередині самої України, які не припиняли боротьбу за національне та соціальне визволення, протистояли російсько-комуністичній «червоній імперії».

Окремо Василь Яблонський аналізує діяльність Президентів та Урядів в екзилі у 1949-1992 роках. Ця частина книги, у буквальному сенсі слова, олюджує історію Державного центру, через характери лідерів показує нюанси й особливості функціонування інституцій у різні роки. Слід пригадати, що авторові рецензованої праці довелося безпосередньо зустрічатись з останнім екзильним Президентом УНР Миколою Плав'юком. Відтак Василь Яблонський мав і міг використати інформацію про цікаві акценти і нюанси, що ними завжди супроводжується діяльність політичних структур.

Імпонує те, що автор книги не прагне ідеалізувати або романтизувати історію діяльності Державного центру УНР, говорить про помилки чи недоліки, що мали місце. Як видається, це також сприяє створенню реалістичного портрета і самого Центру, і тих, хто його уособлював. Цьому ж слугують і додатки до тексту монографії.

Підбиваючи підсумки, можна впевнено констатувати, що нове дослідження Василя Яблонського сприяє значному приросту знань про діяльність Державного центру УНР, а тому її наукова новизна і цінність безсумнівна. Разом з тим ця монографія надає нового творчого імпульсу подальшим пошукам, стимулює ці пошуки. І це також підстава для її високої оцінки.